ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլ, կէս տարվանը 3 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեանի խանութում։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կոպէկ։

Նոցա, որք դեռ չեն վճարել ներկայ տարվայ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը, խմբագրութիւնը խնդրում է շուտով հասցնել իրանց վճարը։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մի նոր պրօեկտ Երևանի նահանգի դրութիւնը բարւոքելու համար։—Ներքին տեսութիւն։ Շռայլութիւն և խնայողութիւն։ Նամակ Ախալքալաքից։ Նամակ Երևանից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Աւստրիա։ Գերմանիա։ Ֆրանսիա։ Սպանիա։ Իտալիա։ Անգլիա։—Խառն լուրեր։—Յայտարարութիւններ։—Տեղեկացոյց։—Բանասիրական։ Համալի մասլահաթը։

ՄԻ ՆՈՐ ՊՐՕԵԿՏ ԵՐԵՒԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՐԻՈՔԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

„Մշակի" անցեալ տարվայ, № 48, մեր ընթերցողը կարդացած կը լինէր մի նամակ Վաղարշապատից, ուտեղ հաղորդվում էր այն լուրը, որ մի գերմանացի, պարոն Հօբօմ, կամենում է յանձն առնել Երևանի նահանգի անջուր հողերը ջրել, Արփա-Չայ գետից ջուր հանելով։

Այժմ մենք լսում ենք, թէ այդ պարոնը, որ մի մեծ արտասահմանեան ընկերութեան ներկայացուցիչ է, առաջարկել է կառավարութեանը մի շատ բաղադրեալ պրօեկտ Երևանի նահանգի տնտեսական դրութիւնը բարւոքելու նպատակով։ Նա խնդրում է կոնցէսիա 60 տարով, խոստանալով ջրանցքներ շինել Երևանի նահանգի անջուր հողերի մէջ, անկել անտառ մօտ 70 հազար դեսիատին հողի վրա, հիմնել գործարաններ, (ինչպէս օրինակ շաքարի, և այլն) հիմնել անգամ մի ամբողջ նոր քաղաք Արարատ սարի ստորոտում, բնակեցնելով այդ քաղաքը գերմանական գաղթականներով, պարտաւորվում է բնակեցնել Երևանի նահանգը 100,000 գերմանացի և իրլանդացի գաղթականներով, և վերջապէս նոր քաղաքից երկաթուղի շինել մինչև Թիֆլիս։

Այդ տեսակ ձեռնարկութիւն մինչև այն աստիճան ահագին է և մի և նոյն ժամանակ հրապուրիչ ապագայի մի պատկեր է ներկայացնում,—որ մարդս հազիւ հաւատալ է կամենում և հակված է առասպել համարել մի այդ տեսակ պրօեկտ....

Բայց ճանաչելով այժմեան եւրոպական և ամերիկական համարձակ ձեռնարկութիւնները, մենք չենք կարող պ. Հօբօմի առաջարկութիւնները անիրագործելի համարել.... Ժամանակակից գիտութիւնը հասել է մինչև այն աստիճան կատարելագործութեան, որ անապատ տեղերում ջուր ստեղծել, բուսականութենից զուրկ երկիրներում անտառ առաջացնել, սարոտ տեղերում երկաթուղի շինել,—հեշտ է, երբ կայ աշխատող ոյժ, հմտութիւն և դրամական միջոցներ....

Մի բանի մասին միայն մենք թոյլ կը տանք մեզ քանի մի նկատողութիւններ անել, այն է պ. Հօբօմից ձեռնարկված օտարազգի գաղթականութեան առիթով։

Եթէ պ. Հօբօմը ճշմարիտ մի մեծ ընկերութեան ներկայացուցիչ է և մի և նոյն ժամանակ հմուտ մի անձն է, մենք համոզված ենք, որ կառավարութենից կոնցէսիա ստանալուց յետոյ, նա կարդարացնէ իր վրա դրած բոլոր յոյսերը և կը կատարէ հեշտութեամբ իր տուած խոստումները,—բայց մի բան կայ որ վեր է ամեն հմտութիւններից և անմատչելի է որ և է դրամական միջոցներին՝ այն է մեր Կովկասի պէս երկրի մէջ բերել հարիւր հազարաւոր գերմանական կամ իրլանդական մի ազգաբնակութիւն, որ սովոր չէ մեր կլիմային։ Պէտք է ասած, որ մեր երկրում գտնված գերմանական մի քանի գաղթականները, որք երկրիս ամենալաւ տեղեր են ստացել, հազիւ հազ կարողացան ընտելանալ կլիմային, այն էլ երկրորդ թէ երրորդ սերունդին հասնելով....Մինչև վերջին ժամանակ նոքա ճանճերի պէս էին մեռնում....

Չը պիտի մոռանանք, որ պ. Հօբօմը իր ձեռնարկութիւնը սկսելու բոպէին ստիպված կը լինի բերել տալ եւրոպական գաղթականներին, որովհետև ուրիշներ չի ունենայ ձեռքի տակ, ուրեմն նրանց օգնութեամբ պիտի առաջ տանի իր բոլոր աշխատանքները այն ժամանակ, երբ դեռ երկիրը բարւոքված չի լինի....

Այդ տեսակ ծանր և դժուար աշխատանքներ Երևանի նահանգի պէս մի երկրի մէջ կատարելու ժամանակ պիտի գործ դնել այնպիսի աշխատողներին, որք թէ պատրաստական աշխատանքներ տանել կարողանային, թէ բնակվելով նոյն երկրի մէջ, արդէն ընտելացած լինէին համանման կլիմային։

Մենք համարձակապէս պնդում ենք, որ պ. Հօբօմը սաստիկ կը սխալվի, եթէ գերմանացիներին կը բնակեցնի Երևանի նահանգում և եթէ նա կամենում է գործը աջողակ կերպով առաջ տանելու, ուրիշ ելք չի մնում նրան, եթէ ոչ հայերին գաղթել տալ Պարսկաստանից։ Հայերը, մանաւանդ Պարսկաստանցիքը, սովոր են Երևանի նահանգին նման կլիմային, և հեշտութեամբ կը գաղթեն։ Այդ միակ ժողովուրդ է, որ յարմարվում է իւր ֆիզիկական յատկութիւններով մեր կլիմային։

Եւ այդ շատ հասկանալի է՝ դարերով, սերունդից սերունդ նոքա ընտելանում էին այդ կլիմային, ուրեմն նրանց ֆիզիկական կազմվածքը զարգացման այն աստիճանին է հասել, որին օտարազգի մի ազգութիւն շատ սերունդից յետոյ պիտի հասնի....

Հայը մի և նոյն ժամանակ խղճմտաբար և ուժեղ աշխատող է, միայն նրա աշխատանքը ապարդիւն է մնում, որովհետև նրան պակաս է հմտութիւն, պակաս են հասկացող առաջնորդներ։

Այդ պատճառով հայերից աւելի յարմար ազգաբնակութիւն ցանկանալ էլ չէ կարելի, թէև 'ի հարկէ ցանկալի է քանի մի նոր կօլոնիաներ օտարազգիներից, մանաւանդ գերմանացիներից, որք իրանց աշխատանքի ուղղութեամբ օրինակ կարողանային տալ Երևանի նահանգի թէ բուն ազգաբնակութեան, թէ հայոց նոր գաղթականների համար։

Մենք համոզված ենք, որ պ. Հօբօմը եթէ այդ սխալ կանէ, բնակեցնելով Երևանի նահանգում եւրոպական անթիւ գաղթականներ, ժամանակով ինքն կը համոզվի որ ի՛ զուր զոհել է թէ մարդկերանց կեանքը թէ դրամական միջոցները, և վերջը էլի պիտի դիմէ հայ-պարսկական գաղթականներին։ Ինչի՞ իսկոյն ուղիղ և կանոնաւոր ճանապարհով չը գնալ, այլ նախ և առաջ սխալվել,—և յետոյ նոր ստիպված լինել իր արած սխալը դրստելու....

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՇՌԱՅԼՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքիս բնակիչներից ամենքին յայտնի է այն թշուառ դրութիւնը, որին ենթարկվում է ամեն ընտանիք իւր անդամներից մեկի մահից յետոյ։ Թշուառ դրութիւն ասելով, մենք չենք ուզում ակնարկել բարոյական կորուստի վրա,—ոչ, մենք խօսում այն սովորութիւնների վերաբերութեամբ, որոնք այնպէս արմատացել են մեր մէջ, որ կարծես նրանց ոչնչացնել բոլորովին անկարելի է։ Ամեն ընտանիք հասարակութեան աղքատ, միջին և բարձր (մի քանի բացառութեամբ) դասից իւր պարտականութիւն է համարում ծախսել ննջեցեալի թաղման վերայ այնքան, ինչքան նորա կարողութիւնը չէ թոյլ տալի, կամ եթէ թոյլ է տալի՝ աւելորդ ծախսեր անել։ Այս երևոյթը մանաւանդ նշմարելի է աղքատ և միջին դասի հասարակութեան մէջ։ Մնում է մեկը՝ նորա համար անպատճառ հարկաւոր է շքեղ դագաղ շինել, հարկաւոր է

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՄԱԼԻ ՄԱՍԼԱՀԱԹԸ

Իմ պարուն քաղկցիք։

Էն օրուան «Մշակը» կարթացիք. իմացաք ինչ թազա խաբար էր գրած. ինչ մօդնի բան է լուս ընգի։ Լաւ է էլի, մօդա ու միր քաղաք. յօրէսիդէնը մինք էլ միր մեռլներուն կու էրինք ու մէ ընուտումը խուղ կու չինինք։ Ինչ հաջամ, թէ կի խուղը միր մեռլին վերջը պիտի խուղ չինի ու էտու համա վրէն տարերով չարչրուի, հազիր միր ձեռով չինինք միր բանը, էլ խուղի մօննայթն ինչ կօնինք։

Վայ, վայ, վայ, վայ. էս ինչ ժամանակ էկաւ. դիփ տակն ու վրէն էլաւ աշխարքը։ Աֆսուս չէր միր վախտը, էսղանց ինչրու Մարտղի կէհէինք, սաղ օր էր պէտքը գալի սէլումը հօտրօվկա անելու, հիմի կի մէ ընուտումը պուպուղ Ցխէթա խս, գուլխս պուպուղ Գօրի խս, էլի պուպուղ Փօթի խս։ Հարկաւոր բան ունիս Մօսկով իմացանելու, էլ տաս տասնէրկու օր ինչ հարկաւոր է, չիրիդ մէ քիչ զոր տու ու տարան յօթինա մաւթունիրը գիրդ Մօսկով մէ ընուտումը։ Էսէնց էլ ուրիշ հէսաբնիրը. ինչ ին տարիք ու ամսնիր էր պիտեննում, հիմի սահաթումը քութաջ է ըլում բանը։

Կինքը կարճ ու ժամանակը թանգ. մինք էլ չտապում ինք ու հա չտապում։ Շտապելու միղ չէ, վուր էս ղադա բաբամ բաբամ մաշինէքը մօգօնվեցան, ով գիդէ էլի ինչիր մօգօնվի։ Մէկ էլ տեսար հէյսուի սանդուխտ սարքեցինք, վուր մեռանք թէ չէ, դէմ ու դէմը արքայութինը դիվիր գնացինք։ Էլ ինչրու վերչի դատաստանն ով է համփիրում։ Գժոխքի համա խօմ ուփրօ կարճ սանդուխտ կու պէտքը գայ։

Տօ կուլի իմ մահի էդնէն զուրթ ինձ էլ կրակի տաք ու էրէք։ Թէ ախպէր իք էդ բանը չանիք։ Ամա ինձ ինչ, իս ինչ կու իմանամ... ջանդամը ձիր գլուխը, ինչ անում իք արէք, օղօնդ քանի սաղ իմ օրէնը տասը ջէր չէլ իք ու չը խօրվիք ինձ։ Իմանում իք ինչ որ ասում իմ էլի։

Ամա իմ էրէլու վրայ անմիղ իմ դարդ անում, միր քաղաքը վուր իս կու ճանչնամ, չէ թէ միր վուրթիքը, միր վուրթու վուրթիքն էլ մեռիլ էրէլու մօդէն էտէնց չուստ չին ընդունի։ Ղուրթ է մօդէն ուրիշ դիրչէնալուկ ցաւ է միր քաղկումը, ամա մօդա էլ կայ, մօդա էլ։ Հաքուստի բան ըլի, մէձարքի բան ըլի, շռայլութենի բան ըլի, խաղիլու բան ըլի, կուտր ննգնելու բան ըլի. ինչի, ջուխտ աչկներուս, մէկ մէկու առաջքը կու կըտրինք։ Ամա ինփոր բանն, աղաջան, առողջութենի վրա է գալի, խստկութենի վրա է գալի, խիլքի ու խղճմտանքի վրա է գալի, մօդէն ինչ բան ունէ, վունց որ աթաղան բաբաղան էլիլ ինք, էլի պիտի էնէնց ըլինք. ով կանա համարձակուի միր մամա պապէրու աղաթնիրը փոխէ. ակաքնիրը ջարթու փչուր կօնինք Աստուծ գիդենայ։ Չէ, չէ իս արխային իմ, վունց ինձ կու էրին, վունց ձիզ, իմ պարուն քաղկցիք։ Էն օրը թազա դասաբխանա օրհնելիս մէ մինձ մարթ ասիլ է, թէ էս հանգի դասաբխանա, ասումէ, օխտանասուն տարի առաջ կնեազ Ցիցիանովն էր ուզում սարքի, ասումէ, ամա վերջը Աստուծ աջողաց ու էս տարի սարքուեցաւ, ասում է։ Էսէնց չտապով վուր կէհայ միր բանը, էլ ինչ դարդ ունինք աշխարքումը։

Գուզիք էլի ուրիշ օրինակ՝ ումէկն էն սիրուն սիրուն մօդէքը սովրեցանք ու էն չաղ չաղ դմակնիրը միր կնդիրացն ու աղջկէրանցը կպցրինք։ Նրանք չատ վախտ է խատակ ջուր ին խմում, ամա խատակ ջուրը խօ հաքնելու բան չէ. ինչ ինք չտապում, միր հին ադաթը ինչի խախտինք. աֆսուս չէ էն միր գօզալ կիզաւտ թուլուխնիրը, վուրն որ Քռումը հէնց էնդի ին լցնում, վուրդի որ քաղկի ջրգնէքն է սարքած։

Էս ջրգնէքը խօ էլ մի ասէք, արմըցած մնացիլ իմ ձիր արիւը։ Օրէնքով էս հանգի բանը ղաղաղա է, ամա միղ համա օրէնքն ինչ, գիլի գլխին աւետրան կարթա։ Գանա չնուրք չունինք օրէնքի առաջքը կտրինք, էտու վրա էլ հիշտ բան. քանիսին իմ տեսի. լաւ լաւ, պատուական մարթիք էկիլ ին արզա ին տուի թէ անձրեւի ջուրն, ասում է, բազումը մօդ է ըլում, հրաման տուէք, ասում է, վուր սոլոխով ճամփայ տամ, կօսէ։ Հրամանը չիրն էղի՝ ինչ անձրեւի ջուր, ինչ փլաւ, ինչ փատան. էն սոլոխումը ինչ չօռ ու ցաւ ունէ էն է գնում. գալիս է Քուռն ու էն Քռի ջուրը չէ թէ մէնակ խալխին է խմցնում ինքը սոլոխի տէրն էլ է անուշ անում։ Այ էսթաւուր մօդէն ուրիշ բան է. մէկը չինից, մէկէլն էլ էդնէն գնաց։ Վա՛ աղա Թաթուսն ունինայ ու աղա Մաթուսը չէ, վունց կուլի, ինչով է նրամէն պակաս։—Տօ ախպար էդ ինչ իս անում, ուրիշի համա չիս փիքր անում մէ քու գլուխն էլ է միլիկը բի է։

—Էհ, ասում է, ինչ աշխարքին էն էլ ինձ, կօսէ։

Արի ու դուն միր քաղկումը բան առաջցրու. աչկներուս քռացրել է, խիլքերուս մթնիլ է ու էլ վունց միր լաւն ինք տեսնում, վունց վաղը։ Միր արարմունքներեմէն օթը խարաբ է ըլում, հիւանդութին է առաջ գալի, ուրիշ ուրիշ ցաւ է լուս ննգնում, միր կարճ օրիրը միր ձեռով ուփրո կարճացնում ինք ու իժում դանգատվում ինք, թէ Աստուծ ինչի պատժից միզ, կօսէ։ Աստուծ կի չէ, մինք ինք պատժում միր գլուխը. Աստուծ ինչ միզ ունէ, վուր մինք սաղսաղ ըլինք ժամ գալի։

Ամա բանեմէն չը հիւանանք ու խօսքը կտուրը չը գցինք։ Մէ տեսնինք. թէ էս ժամանակումս մինք, վուր միր կնիթան գլուխն ունինք վայ տալու, էս միր մօդա դարսոցներուն ինչն է զօր արի, վուր կնիթնին թօղած, մեռլներու համա թազա դարսողութին ին մօգօնում։ Թոյլն կնիթնիրու բանիրը դիփ մէջի խտկիլ ին. էրանի է նրանց հօգուն։

Ամա թէ նրանցը կու հարցնիս, նրանց դարդը մեռիլը չէ. նրանք էլի կնիթնի համա ին փիքր անում։ Էս միր սիրեկան մեռլնիրն, ասում է, իրանք գնացին, գնացին. աչկներուս արտասունքով լէցրին, ասում է, ջիգարներուս դաղեցին, ասում է, ումբրեններուս խաւրեցրին, ասում է, էլ ինչ ին ուզում միզմէն, ասում է. մինք էլ վուր հիգեններուն գնանք, ասում է, իրանցն ինչ կու աւելնայ, կօսէ։ Ախար էս մեռլնիրն, ասում է, գերեզմանումը փըթելիս, օթը խարաբ ին անում, ասում է, ջուրը գիղում ին, ասում է, մինք էն օթը ծըծում ինք, ասում է, էն ջուրը խմում ինք, ասում է, միլիկը չինք, կօսէ։ Ախար մէ բան փիքր անինք, ասումէ, վուր յօրէսիդէնը մեռլին, ասում է, էլ կնիթնին վնաս չը տայ է։

Մօդ ին էլի, խօսիլ ին, խօսիլ ին. խան մէկը, խան մէկէլը՝ պրաֆէսօր ասիս, քահանայ ասիս, հէքիմ ասիս, ով ինչ գիդացել է. վունչինչ չէ խընայի. վերջը վունց որ կարդացիք ու իմացաք, էլ ուրիշ ճար չին գթի, վճռիլ ին վուր մեռլը էրին։

ընտանիքի և մօտիկ ազգականների համար սևեր կարել, այս հագուստը այնպէս մանրամասն պէտք է լինի, որ կանայք—բարեկամները աղմուկ կը բարձրացնեն, եթէ նոցա համար մինչև անգամ բօտինկաներ չեն գնել: Անպատճառ պէտք է տախտը կամ մեռելը վերցնեն և նոցա տեղը խալիչաներ գցեն, որտեղ կանայք ծալպուտակ նստած, շնչառութենից տաքացրած սենեակի մէջ, կարծես իրանք էլ ուզենալով հետևել հանգուցեալին եփւում են: Եթէ ազգական կանանցից մէկը չէ հրաւիրուած, նա սաստիկ աղմուկ է բարձրացնում, գանգատվում է իւր ազգականների անհոգութեան վերայ անամօթաբար, աչքի առաջ չունենալով նոցա տխուր դրութիւնը:

Այսպէս կանչվում են ամեն ազգականներ: Մէկ սենեակի մէջ առաւօտից մինչև մութ, տանը ծալած նստած է լինում 50-ից աւելի կին,—մի՞թէ այս գժութիւն չէ:

Այս բանի վերայ չեն մտածում մեր հոգևորականները, նրանք միայն ձևի համար ժամանակ առ ժամանակ սգաւորներին ասում են „բաւական է, որդիք" և հեռանում:

Ամբողջ ամիսներ, երբեմն տարիներ, շարունակվում են ազգական կանանց երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ օրեր այցելութիւնները և ամեն անգամ պէտք է սգաւորները լաց լինեն, ծեծեն իրանց ծնգները և գլուխը, կարծես նոքա երկաթից լինեն շինած, եթէ ոչ այդ մի և նոյն բարեկամ կանայք, որոնք գալիս են նրանց մխիթարելու, կը բամբասեն նրանց: Այրում են սևերը, շինում են գագաղ, հարկաւոր է քահանայ, որ թաղի ննջեցեալին: Ի հարկէ նրանք մէկ կամ երկու քահանայ կը կանչեն և կը թաղեն այնպէս չէ՞: „Երի, ասում է, ինչպէս կարելի է, որ մեր ննջեցեալը երկու քահանայով թաղեն, հարկաւոր է մէկ քանի եկեղեցիների միաբաններին կանչել, անպատճառ հարկաւոր է, որ վարդապետ լինի, մինչև անգամ հարկաւոր է, որ ինքը եպիսկոպոսը գայ: Կարծես եթէ առանց սրանց լինի, ննջեցեալի հոգին չի կարող արքայութիւն գնալ: Չէ որ սրանք ծախսեր են, չէ որ այդ ընտանիքների մէջ կան այնպիսի անդամներ, որոնք մէկ քանի օրից յետոյ հացի կարօտ պէտք է ունենան, աւելի լաւ չէ՞ այդ փողերը նրանց տալ: Եթէ չորս եկեղեցու միաբան կանչեն, ամեն եկեղեցում միջին թւով հինգ քահանայ հաշուելով, այդ կանէ 20, եթէ ամեն մէկին տալ 3 րուբլի, նոքա կստանան 60 րուբլի, աւելացնենք այս գումարի վերայ 40 րուբլի տիրացուների և մոմերի ծախսը, աւելացնենք վարդապետի ստանալու 50 րուբլի և եպիսկոպոսինը 100,—այդ բոլորը կանէ 250 րուբլի նաղդ փող, այսինքն այնպիսի մէկ գումար, որ մէկ խեղճ աշխատաւորի ձեռքին ամբողջ կեանքի ապահովութիւն է և այդ բոլորը ինչի պէտք է 'ի զուր տեղը վատնուի, ինչի պէտք է տրուի նրանց, որոնք առանց էդ էլ շատ ունեն: Թաղում են հանգուցեալը՝ հարկաւոր է քելեխ, սուրբ սեղան,—խոնչոյներ տխուր դիմակով ծածկուած. իւր ժամանակին պէտք է նազուք, ծանդիլ, քումելա, խաղող, թուղ և գեղձ բաժանել և այս ամենը ինչ նպատակով, որ մի քանի մարդու մէկ օր կերակրեն: Այդ կերակուրը ամենքին 'իզուր է անցնում, մինչդեռ դրանց պատրաստելու համար ծախսվում է 300 րուբլի,—չէ որ սա այնպիսի գումար է, որով մէկ ուրիշ խեղճ արհեստաւոր կարող էր իւր հացի կարօտ ընտանիքի ամբողջ կեանքը ապահովել: Մէկի համար այդ գումարը կորած է, գէնցած է, մինչդեռ եթէ այդ գումարը ոչ թէ շռայլութեան վերայ գործ դնէր, այլ երկու խեղճերին տային, նոքա կապահովվէին յօգուտ ընդհանրութեան: Թող չը տան օտարներին, որ կորցրած չը համարեն, թող տան իրանց ընտանիքից մէկ խեղճ անդամին, իսկ այդպիսիք ամեն ընտանիքում գտնվում են:

Ահա ինչքան վատ հետևանքներ են դուրս գալի վերոյիշեալ յիմար սովորութիւններից. վատնվում է առողջութիւնը և փողը. դուրս են գալի զանազան անբաւականութիւններ ազգականների մէջ, և այդ ընտանիքի կամ հասարակութեան խեղճ աշխատողները զրկւում են այն օգնութիւնից, որի վերայ նրանք իրաւունք ունեն, ինչպէս մարդիկ:

Լսում ենք, որ այս բոլորի առաջը առնելու, մէկ քանի բարենպատակ մարդիկ մտադիր են կազմել մէկ ընկերութիւն, որի նպատակը լինի ամեն իւր անդամի թաղման հանդէսը կատարել ամենահասարակ կերպով, առանց ոչ մէկ վերոյիշեալ շռայլութիւնների անելու, կանչվի մէկ քահանայ, չը լինի հրաւէրք, քելեխ, սևեր և այլն:

Մենք բոլորովին համակրում ենք այդ մտքին և չենք կարող չը ցանկանալ աջողութիւն այդպիսի առաջադէմ գործին:

Յ. Տէր-Գրիգորեանց.

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

«Մշակի» համարի հետ Ախալքալաքում, ստացուեցաւ Ախալցխայի եկեղեցւոյն պատկանեալ գիւղերի կապալաւ տալու յայտարարութիւնը, որի աճրդախօսութիւնը նշանակուած էր ապրիլի 26-ին. Այդ յայտարարութեան միջի մի քանի յօդուածներ կայծակի նման զարհուրեցրին այն մարդկանց, որոնց յայտնի էր անցեալ կապալամիջոցում կատարուած իրողութիւնները, բայց մանաւանդ նորա երկոտասաներորդ յօդուածը, որով 8 աւերակներ մնում են «ընդ կառավարութեամբ և չահեցողութեամբ կապալառուին». Այդ խօսքը մենք կարծեմ հասկանալու ենք այսպէս, թէ դոքա մնալու են կապալառուի բացարձակ իրաւանց ներքև, թէ կապալառուն կարող է տալ դորանց ում և կամի և ինչ վարձով և կամի. ցանկալի էր այստեղ հարցնել, այդ յայտարարութեան հեղինակներին, թէ արդեօք նոցա յայտնի է կարզախ գիւղի աշխարհագրական դրութիւնը, թէ այդ աւերակները Կարզախից որքան հեռաւորութիւն ունեն, թէ Կարզախ գիւղը այժմ քանի տուն է նոր աշխարհագրութիւնով, և թէ Կարզախ, Քիօլխաս Սամախորով որքան օրավար հող են կազմում և որքան արօտատեղի ու խոտնոց, իւրաքանչիւր տան և հոգւոյ վերա որքան քանակութիւն հողի կգայ, կայ այնքան խոտնոց որը արժէր 200 րուբլի տարեկան, մանաւանդ արօտատեղ, որտեղ նոքա կարողանան արածացնել իրանց անասունները և ստիպուած չլինեն վարձելու արօտատեղներ ուրիշ կալուածատէրերից, ու վճարեն կովից կէս հոխայ իւղ կապալառուին,—կարծեմ, թէ սոքա դժուար թէ որոշ որոշ յայտնի լինէին յայտարարութիւնը կազմողներին. եթէ դորա դէմ պատասխանելու լինեն, թէ այդ մեր գիտնալու բանը չէ, և եթէ այդ գիւղերի սահմանական սահմանները բնակիչների թւոյն համեմատ քիչ է, թող վարձեն աւերակները,—կպատասխանենք, թէ այդ աւերակները մինչև 1869 թուականի աշունքը գիւղացիների օգտաւորութեան ներքևն էր, անբաժան իւրեանց գիւղերի հետ, սկսեալ նոցա այդ գիւղերը գաղթելուց մի մանաւոր զանազանութեամբ, Պօզալի և Քեասուկ վերաբերութեամբ. այդ թուին գիւղացիք հաշտարար դատաւորի վճռի վերա գանգատի ժամանակը կորցնելու պատճառով մնաց կապալառուի բացարձակ օգտաւորութեան ներքև, և կապալառուն իրաւունք ունէր դատաստանական կարգաւ իր վաստակածը պաշտպանելու, և գիւղացիների խօսքերին եթէ նայելու լինենք, նորանց հոգևոր իշխանութիւնը պատասխանում է եղեր, թէ դուք էք մեղաւոր, որ ապելլեացիի ժամանակը կորցրիք. այժմ ոչինչ չէ կարելի անել, սպասեցէք կապալի ժամանակը վերջանալուն. գիւղացիք սպասեցին և այժմ հոգևոր իշխանութիւնը ինքը աւելի որոշ կերպով տալիս է այդ աւերակները կապալառուին, որը կարծեմ գիւղացիներին իսկական հարստահարութեան միջոցը լինելու է, և ահա պարզեմ թէ ինչպէս.

Եկեղեցական գիւղերի բնակիչների դրութիւնը լաւ հասկացած լինելով, կասենք որ նորանց ամենևին կարելի չէ գոյութիւն ունենալ առանց վերոյիշեալ աւերակներին, և որովհետև մնալու են կապալառուի բացարձակ իրաւանց ներքև, եթէ նա գիւղացիներից պահանջէ ցանելու այդ աւերակներում կիսով, այսինքն սերմը և աշխատութիւնը գիւղացուն, իսկ բոյսը կիսել իրա հետ հաւասար, ասացէք խնդրեմ, ինչ անելու է գիւղացին, ուր գնայ, քանի որ ոչ մի տեղ նա ազատ հող չի կարող ճարել, նա ստիպուած է համաձայնելու, ինչպէս մեր սահմանի մէջ կան դորա օրինակները, որոնց հարցնելիս պատասխանում են դառնութեամբ՝ ինչ էնենք աղա մալերուս դարմանը խօշ կելլէ, անօնք անօթի չեն ջարդի... ես այս խօսքերը քամիից առած չեմ ասում, այլ կրկնում եմ այն միտքը և դիտաւորութիւնը որը այդ կապալը առնել ցանկացողներից եմ լսեր այդ յայտարարութիւնը կարդալից յետոյ.

Մեզ ասելու են թէ նոցա կապող չկայ, եթէ չեն կամիր թող գաղթեն, ինչպէս յայտարարութեան մէջ ասուած է. այո, գաղթեն և այս երեք ամսուայ մէջ, թողնելով իրանց անչափ կալուածքը եկեղեցւոյ (արդեօք տասն տարից առաջ շինուածները ես)....

Ասելու են նոյնպէս թէ այդ բանում ինքեանք գիւղացիներն են յանցաւոր. հոգևոր իշխանութիւնը առաջարկեց նրանց վերցնել ինքեանց այդ կապալը, նոքա չկամեցան կամ լաւ ես ասել, իւրեանց տուած խնդրից 10 հազար րուբլիով իրանց տալու, ինքեանք հրաժարեցան. այո, այդ ճշմարիտ է, ինքեանք են մեղաւորը, բայց այստեղ ցանկալի էր հասկանալ, թէ ով են այդ ինքեանքը. նրանք են, որոնք տասն անգամ աւելի հարստահարում են խեղճ ժողովրդին, ինքեանքը նրանք են, որոնք եսականութիւնից ստիպուած, դէպի նախկին կապալառուի հաւատարմատար Շահնազարեանցը, հաւաքում էին միամիտ ժողովրդից փողեր, վազում էին այս և այն կողմը և զուր տեղը մսխում էին փողեր, և վերադառնալով իրանց գիւղերը, այնպիսի առաջարկութիւններ, խօսքեր և յոյսեր էին տալիս ժողովրդին, նոր դրամահաւաքութեան համար, որոնք գուցէ ամենևին տեղի չէին ունեցած, այլ լսած էին, մի չհապաւոր պարոնից որը ձևացնելով իրան հարստահարածների բարեկամ, զափել էր նորանից մի քանի րուբլի, մի խնդրի կամ խորհրդի համար, նորա, այդ վերադարձած հաւատարմատարի խօսքերից գրգռուած, այժմ մի ուրիշն էր վազում, առանց հիմնապէս գիտենալու, թէ իրանից առաջ գնացողը, ինչ բանի վերա էր գանգատած, և ինչ էին նորանից պահանջած. և այսպէս այս գործը տևեց ամբողջ վեց տարի շնորհիւ այդ հաւատարմատարներին, որով ժողովուրդը ընկաւ վերջին աղքատութեան մէջ. և ով սորանից վեց տարի

Խճպտանքով լո ժամ էկի, թէ անխճպանք էղ մեր բան չէ. միսկն ու վարձքը իրանց չնքլին: Ով գիդէ. նրանք վուր ամեն բանումը մեր ուստէքն ին ու մենք նրանց գիժ աշկերտնիրը, մենք նրանց աբարմունքը վունց քննինք, մենք ինչ գիդինք նրանցն ինչումը միղ գնինք. թէ ասինք, վուր Քրիստոնութենեմէն ձեռը վիր ին կալի, վունց ասինք, վուր ամեն բանումը Քրիստոնութինը նրանք ին քարոզում ու թէ ասինք խիլքեմէն էլիլ ին էդ էլ վունց ասինք, վուր ամեն խելօք բանը նրանցմէն է դուս գալի: Չէ, թային մթնումը մենք ինք ու մութը սարդփումը ման գալիս լաւ չինք կանացի ջօգի, թէ բուխի քիլէն վուրթէնն է, պանիրի քիլէն վուրթէնը. Մութը սարդփին մում է հարկաւուր լուս տալու ու էն լուսը շատ վուխտ է նրանք գթիլ ին.

Դիփունի վրա արմինլուն էն է, վուր իրանց քահանէն է ասի, թէ մեռիլ էրիլը հաւսի ընդէմ բան չէ, ասում է, էնդուր վուր վունց մէ տիղ գըրած չը կայ, ասում է, թէ Ցարութենի օրը էրածը չի կենթնանայ, կօսէ.

Դուրթ էս բանի վրա վուր փիքր անինք, ինչիր չէ գալի մարթու մտքումը. օրինակ ասինք մէքաշ մէ տուն կրակ նինգաւ ու մէ քանի հօքի մէջն էրվեցան, էնէնց էրվեցան, վուր էլ թաղելու վունչինչ չը մնաց նրանցմէն. ինչ պիտի ըլի նըրանց բանը. բաս նրանք Քրիստոսի դաղաստանը չին պիտի տեսնի. էդ վունց կուլի.

Էս հանդի օրինակնիր էլի շատ կայ, ամա գլուխն էս փքրիրուն վուր տուր տանք, խատակ կու գըժվինք, թուամթ առանց էն էլ խիլքի գուդէք չինք. Նրանց խիլքը պիտի ունենանք, էն Եւրօպիի խելօքներու խիլքը, նրանց գիդութինն ու լուսավուրութինը, վուր էս հանդի փքքրիրուն գիմանք. միղ մէ չարէք կախեթու գինի տաս, վուր լազաթն իմանանք.

Ինչ որ գուղէ ըլի, ախպէր, մեռիլ էրիլը մեր խիլքի բան չէ, մենք խոմ Միլթօննիր չինք, փառք Աստծուն հայ քրիստոնէք ինք, ամա մեր վարպիտնիրը վուր էնդադա զահր ին քաշում մարթու կինքի համա. ինչ կուլի մէ մենք էլ փ'քր անինք մեր գլխի համա, մեր գլուխը ջանդամը, մեր վուրթկերանց համա:

Խատակ ջուր է հարկաւուր, խատակ ջուր խմինք:

Խատակ օթ է հարկաւուր, խատա կպահինք օթը:

Ապականած սուլուխնիրը մնաս ք միղ, մօշլա անինք.

Քաղկեմէն մօղիկ գերեզմանատնիրը օրենքրուս կարճացնում է, մէ բան դարսողութին անինք, օխնած հօքիք է:

Ջրի վրա, օթի վրա ու սուլուխնիրու վրա ձիգ գլխացաւութին չիմ տայ, իմ պարուն քաղկցիք, էնդուր վուր ջրի համա դուք ինքնիրդ փիքր կը արի ու ձիր ազիզ խամթրու պ. Բուկօն տասը հազար թումանն է բիրում գրանիցեմէն, օթը հա քամին կու խանէ, հա թէ չէ Լազարօ ման կօծինք, վուր Աստուծ չ..... չ..... ընձրիւ տայ ու էնէնց խափվի. սուլուխնիրու խափելու համա էլ կուլի մէ Բուկօի վրա աւելի բարի հօքի մարթ լուս ննգնի ու նա քսան հազար թուման բիրէ: Մեր խօսքը մեռելներու վրա է:

Հէնց էն պատճառներով, վուրի համա էլ մեռիլ էրիլը մօղա է ննգի, մեր հէքիմնիրը շատ վուխտ է ասում ին ու ով որ գուղէ նրանցը հարցնէ ու նրանց բեռնեմէն իմանայ, վուր մեր քաղկի գերեզմանատնիրը մեր խալխի համա զրուստ մահ է, ասում է, ու թէգուղ Բուկօն միլերով խատակ ջուր էլ դուս բիրէ, ասում է, էլի սաղ քաղաքը էս գերեզմանատներու մէասմէն չի ազատուի, ասում է:

Էստու ճառն ինչ է:

Փիքր արէք, խօսեցէք, իմ պարուն քաղկցիք, հէքիմնիրուն մօղ արէք, հէնց թէգուզ 'ձիր ջօրչի սաբրանիւումը, ծանդր ու թեթիւ արէք, կուլի հարկաւուր գթնիք, վուր մեր գերեզմանատնիրը պիտի քաղկեմէն հեռացնինք, չէ թէ ջրի վերի՞, էնթէնը նութլուխուկութ: Օրէնքը ինչն է ասում. վուր գերեզմանատունը քաղկի վիրչի տնեմէն հարուր սաժէն հեռու պիտի ըլի, ասում է, ամա օրէնքը, օրէնքումը ուրիշ էլի շատ բան կայ միղ համա:

Հալբաթտա մեռիլը միշտ թանգ է էլի մեռլի տիրուչ համա. ամա մէ ցիղ, շատ շատ էրկու ցիղ: Կամնաք տասի, իմ պարուն քաղկցիք, թէ ձիր պապի պապէքը վուրդի ին թաղած. էնէնց էլ մեր թուանիրուն ինչ հարկաւուր է վուրդի որ գուղէ թաղած ըլին մեր պապէքը: Միղ համա է մենակ թանգ հիմիկուան գերեզմանատնիրը. գնում ինք. թէ ծնողի գերեզմանն է, թէ վուրթունը, թէ սիրելունը, վրէն լաց ինք ըլում, ոգրտեններուս հովցնում ինք, հիղեններուն խօսում ինք, ծանդրու բարակ մասլահաթ ինք անում, միթամ թէ խիստ շատ ին իմանում մեր ասածը, մէ խօսքով խափում ինք մեր գլուխը: Ինչ անիս մարթն էնէնց է ստեղծած, վուր զարթնի ուրիշի խափիլը, իրան զուր է գալի մի քիչ իր գլուխն էլ խափէ: Վուր էսէնց է ու էսէնց է թող հիմիկուան գերեզմանատնիրը անչարժ մնան մեր աչկերու, մենակ մեր աչկերու համա, միղ թաղելու կի ուրիշ գերեզմանատուն սարքինք, հիռու, հիռու քաղկեմէն հիռու, վուր մեր վուրթկերանց գորբեգոր անելու չը դառնանք: Հիմի բանն էն է, վուր մէմէկը դուս գուքայ թէ վուրդիոր իմ մարթն է թաղած, հա թէ չէ վուրդի որ իմ կնիկն է թաղած, ես էլ ընղի պիտի թաղուիմ, կօսէ. էստունց դարսողութինն էլ դուք գիդիք, իմ պարուն քաղկցիք. մէ դժար բան կու ռաստ գայ, վուր ով որ էրկու ջէր կնիկ է ուզի, հա էրկու ջէր մարթու է գնացի, նրանք վուրդի պիտի թաղուին՝ աչի կնգա մօղ հա ձաչի մարթու մօղ, թէ էգի կնգա մօղ ու էգի մարթու մօղ: Թէ Աստուած կու սիրիք էնէնց արէք վուր վիրչը ղալմաղալ չը դուս գայ:

Հանաքը դէնն ու ես ձիզ մէ բան արզ անիմ իմ պարուն քաղկցիք, մէ փիքր արէք թէ մեր պապէքն ու մամէքը վունց թողին էս քաղաքը միղ համա. խատակ օթ, խատակ ջուր, մինձի մինձ զարբաննիր, վուղջ սօլօլակը բաղերով լիքը, գերեզմանատնիրը մէ վիրս ու էրկու վիրս քաղկեմէն հիռու:

Ինչ արինք մենք. զարբաննիրը քանդեցինք, սօլօլակի բաղերը տակեմէն վիր գցեցինք, վուղջ զարդակ տիղերը զաւթեցինք. գերեզմանատնիրը քաղկին կպցրինք, օթը խարաբ արինք, ջուրը մուրդարեցինք, ինչ ինք անդիրձ անում, ինչ մեր վուրթկերանցը:

Էրկըթէ ճանփէն, տելէգրաֆը, (էստունք էլ միթամ մենք չինեցինք) իրեք էտաժանի մօղնի անիրը, փուղ ու հարստութինը, խիստ լաւ. աֆերում. գիտունքը կօսին վուր բարաքալա. ամա իթէ ջան ու առողջութին չին ունենայ մեր վուրթիքը, ինչ հարկաւուր է նրանցը մեր թողած փուղ ու դովլաթը, վունց պիտի վայլին նրանք էս հարստութինը, հա ինչ գլխին ին տալի օսկով դաջած պատերը: Ինչ կօնիմ, ասում է, էն օսկէ լագանը, թէ մէջը պիտի արուն վիր ածիմ:

Համալ

առաջ գիտէր կարգախը, այժմ չի կարող բռնել իր զարմանքը՝ մեր սահմանում դեռ ոչ մի տեղ լըծում չեն կովեր և մատակներ, իսկ կարգախում ես այդ տեսայ սորանից մի շաբաթ առաջ։

Սորանից չորս օր առաջ վերադարձան Էջմիածնից այդ հաւատարմատարները, լուր տարածուեցաւ, թէ Վեհափառ Կաթողիկոսը բարեհաճել է տալ գիւղացիներին այն բոլոր հողերը, որոնցով նոքա օգտվում էին կարինեանցի կապալառութեան ժամանակ, այն գնով ինչ գնով որ բոլոր կալուածքը տրուած էր կարինեանցին, իսկ արօտավայրերը տրուելու են կապալաւ. միւս օրը դորա հակառակ լուր տարածուեցաւ, թէ պիտոյ է նախ և առաջ որոշակի կերպով որոշել, թէ գիւղացոց իրանց թուլի համեմատ, որքան հող կբաւականանայ, և դաշնագրի մէջ կապալառուին պարտաւորեցնել, որ նա այդ հողերը թողնէ գիւղացու և տասից մին բահրա ստանայ. տարածուեցաւ նոյնպէս լուր, թէ Սուլտա գիւղի բնակիչները կռուել են իրանց հաւատարմատար անուանեալի հետ, թէ քեզ ուղարկեցինք վերցնելու կապալաւ բոլոր կալուածքը 10 հազարով և ոչ թէ տեսակ տեսակ խնդիրներ տալու, կամ դատարկ վերադառնալու։

Այս բոլորը առնելից յետոյ, կարծեմ փոքր ի շատէ հասկանալի եղաւ, թէ որոնք են եղած մինչև այսօր մեր գիւղացիների հաւատարմատարները և որոնց հետ է եղած մինչև այսօր կապալաւ տալու խօսակցութիւնը։

Անցեալ տարի լսեցինք թէ Նորին Սրբազնութիւն վեհակաւոր Առաջնորդը մտադիր է գալ Ախալքալաքու սահմանը այցելութեան, ամեն մարդ ուրախացաւ, մանաւանդ երբ լսեց, որ Նորին Սրբազնութեան գլխաւորութիւնը է գլխաւորապէս եկեղեցական գիւղերի գործը մի կերպով կարգի գնելու, իր անձամբ նոցա դրութիւնը տեսնելից յետոյ, առենք թէ ամեն մարդ ուրախացաւ, այո, որովհետև, այս գործին օրինաւոր գործ գըտնելու կարող է միայն նա. բայց գիւղացիների անբաղդութիւնից, այդ լուրը չհաստատուեցաւ, հոգևոր իշխանութիւնը պաշտօնապէս հարցրեց գիւղացոց, նոցա միրժեյին, և այժմ նշանակուած է աճրդախօսութիւն։

Այդ կապալագրաւով ապահովվում է մի ազգային ուսումնարան, Ախալցխայի Կարապետեան ուսումնարանը, այս իշխանութեան պարտականութիւնը է, այխտեղ դորա քանակութիւնը աւելացնել, որպէս զի ուսումնարանի նիւթական միջոցները աւելանալով, ազգի որդիքը աւելի զարգանան, բայց ոչ թէ մինի քաղցածութեան հաշւով, միւսին պարարտացնել. կհամաձայնէինք այդ կարծիքի հետ, եթէ ընդունելու լինէինք այն յայտնի ընկերութեան դիվիզը «նպատակը կարդարացնէ միջոցը» և այն հրանի թէ կարգախցիների որդւոց մերկութիւնից զրկելու հաշւով, և նոցա ծնողների արտասունքով լուացուած դրամները, Ախալցխայու ազանի եսականութեան առարկայ չը դառնար, և նոցա որդիքը ազգին պիտանի անդամ դարձնէր։

Եկեղեցւոյ օգուտը չեմ ասեր որ չպահպանուի, քաւ լիցի, բայց պիտոյ է անել այնպէս, որ ոչ մի կողմը ևս չը զրկուի։ Այդ կալուածքը տարին 10 հազար րուբլի արժէ. իմ կարծիքով, եթէ հետեւեալը անուէր, կբերէր իրա պտուղը՝ եկեղեցական չորս գիւղերի բնակիչները, երբէք չեն կարող համաձայնել միմեանց հետ և վերցնել բոլոր կալուածքը կապալաւ, եթէ այդ դժբաղդաբար կատարուէր, ինքեանք իւրեանց աւելի կհարստահարէին, քան ամենաանգութ կապալառուն. աւելի լաւ կլինէր աճրդախօսութիւնը յետաձգել մի քանի օրով, ուղարկել այդ գիւղերը կոնսիստորիայից մի հաւատարմատար, որի գործակատարութիւնը փորձուած է, և որը մի փոքր աւելի երկայնամիտ է մեր գիւղացոց երկար բարակ պատմութիւններին, քան այն քահանան, որը երկու թէ երեք տարի առաջ ուղարկուած էր. յանձնել նորան նշանակելու իւրաքանչիւր գիւղին իւրեանց բաւականաչափ սահմաններ, բաժանել դորանց 10 հազար րուբլու վերա, հանելով այդ գումարից արօտավայրերի արժէքը, և առաջարկել գիւղացոց աղքատներին, որոնց վերա է եղած ծանրացած կապալի ծանրութիւնը, իսկ լեռները տալ կապալաւ ուրիշներին, որի ցանկացողները հարիւրաւորներով կան. աւերակների մասին դաշնագրում կարելի է յիշել առանձին կալուածք գիւղերից որով կպահպանուի և եկեղեցւոյ ապագայ օգուտը.

Եթէ իշխանութիւնը ցանկութիւն ունի եղած գիւղացոց զալու կապալամիջոցում կապալառուի հարստահարութիւնից ապահովացնելու, և մի և նոյն միջոցին եկեղեցւոյ օգուտը պաշտպանելու,— ապա մեր առաջարկածը միակ միջոցն է վերջ տալու գիւղացիների բոլոր նեղութիւններին, և ազատել նորանց վեց տարուա ընթացքում այն ձեղութիւններից, որոնց նոքա ենթարկուելու են չորրհնու 12 յօդուածին յայտարարութեան։ Կասեն, թէ արդէն շատ ուշ է մի այդպիսի կարգադրութիւն անելու համար, և գալոց կապալառուին դժուար թէ այնքան անգութ լինի, որ պահանջէ գիւղացիներից աւերակներում կխովի ցանելու, երանի թէ այդպէս լինի և մեր ասածները ծակ մարգարէութիւն դառնայ, միայն աւելի լաւ կլինէր չվստահել կապալառուի խղճի վերա, և դաշնագրի մէջ յիշել, որ նա աւերակներից տասին մինից աւելի չկարողանայ պահանջել գիւղացիներից, եթէ նոքա կամեցան ցանել նոյնպէս բարդ խոտը, յիսուն կոպ. որպէս և առաջն էր։

Ապրիլ 17 Ց. Ցարութիւնեան

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

«Մշակ» լրագրի 14 համարում կարդացի մի յօդուած ջրաբաժնութեան մասին, որտեղ պարոն յօդուածագիրն առաջարկում է ինձ ուշադրութիւն դարձնել ժողովրդի խղճի դրութեան վրա, այն պատճառաւ որ ջրաբաժնութիւն, Երեւանու գաւառում ամենանշանաւոր ժողովրդին վերաբերեալ գործերէն մէկն է և շատերի վիճակը այս դէպքում կախուած է միրաբից (ջրպետից)։

Նախ՝ թէ հոգատարութիւն ունի ժողովրդի վրա, նորա բոլոր դրութիւնը բարւոքելու համար իւր իշխանութիւնն, նմանապէս աշխատում է ամեն կերպ նորա վիճակը բարեկարգելու. զանազան օգտաւէտ հնարքներ գործ դնելով,—այդ հարցը վճռած է և սորա վրա պարապելն աւելորդ եմ համարում. և երկրորդ՝ թէ ինչպէս հարկաւոր է վարուել ջրաբաժնութեան համար,—սորան ես պատասխանում եմ. որ ոչ թէ միայն Երեւանու գաւառի, այլ բոլոր նահանգի ջրաբաժնութեան մասին բարձր իշխանութիւնը դարձրած է ուշադրութիւն, սորա համար գրագրութիւն սկսուել է այն օրից, երբ ես ծառայութեամբ փոխարկվել եմ Երեւանու նահանգը. գրագրութիւնը շարունակվում է այժմ և կազմուած է եղել սորա մասին յանձնաժողով (коммисія), բայց դեռ հարցը անվճիռ է մնացել Գլխաւոր Ուպրաւլէնումն։

Այժմ պարոն յօդուածագիրն թող հաւատայ որ միշտ ապէս նախ քան գրելը, հարկաւոր է խորհել և դատել։ Կարծեմ որ ընթերցողը կը համաձայնի ինձ հետ, որ երբ յօդուածագիրը յիշում է թէ միրաբներն կաշառք են առնում 200 րուբլիով մի գիւղից, բայց մի և նոյն ժամանակ չէ ցոյց տալիս երբ, ով կամ ումից, նա այսպիսով անպատւում է ոչ թէ ում գլխաւորութիւն ունի այլ անպատւում է ինքն իրան իր խօսքերը չապացուցանելով։

Բաւ համարելով այսքանս, ես յուսով եմ որ ընթերցողներից որոնք կճանաչեն ինձ, համոզուած են և հարցնողին կը պատասխանեն թէ իմ միջոցիս կաշառ բառն իմ ստորադրեալների միջից հեռացրած է, և պարոնի խօսքերը անհիմն մեղադրանք են։ Թէպէտ շատ ծանր էր ինձ արտասանել այս վերջին տողերս, բայց պարոն յօդուածագիրը հրաւիրեց անպատճառ գրել և ես գրեցի, գրէթէ կենացս մէջ առաջին անգամ։

Վ. Կամսարական

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեր ընթերցողի ուշադրութիւնն ենք դարձնում «Արարատ» ամսագրի մարտի տետրակի մէջ տպված մի յօդվածի վրա, մեր լրագրի դէմ «Մըշակի ընթացքը» անունով.... Յօդվածը ապացուցանում է, որ «Մշակը» նպատակ ունի մեր հոգևորականութեան յարգը վայր գցել և երկպառակութիւն սերմանել աշխարհականների և հոգևորականների մէջ.... Բայց մանաւանդ «Արարատի» խմբագրութենից աւելացրած նկատողութիւնը շարժեց մեր ժպիտը.... Ամսագիրը իրան իրաւունք է համարում վարդապետական և հովանաւորական ձեռով մեզ խորհուրդ տալ, թէ ինչ ուղղութեամբ պիտի ընթանանք.... Մենք կարծում ենք որ «Արարատը» պիտի աւելի պատիւ ունենար դէպի ինքն՝ հոգևորականութեան պաշտօնական օրգանին վայել չէ աշխատել ժողովրդի աչքում կասկածելի անել մի այլ հայ թերթ, և միջոցները գործ դնել այն թերթը ազգի և եկեղեցու գոյութեան համար վտանգաւոր ցոյց տալու,...

***

Մեզ գրում են Շամշադին գիւղից, որ այդտեղի քահանաներից մինը տաս տարեկան աղջիկ է պսակել։ Նորահարսը հէնց պսակի գիշերը վախճանվել է։ Քահանայի այս ապօրէնի վարմունքի համար քննութիւն է նշանակված։

***

Սուրամից ստացած մի նամակից տեղեկանում ենք, որ այնտեղի բնակիչները բաղկանում են գլխաւորապէս՝ հայերից (115 տուն) վրացիներից (135 տուն) և հրէաներից (80 տուն)։ Հայերը ունին մի տղայոց ուսումնարան և գլխաւորութիւն ունին հիմնելու և աղջիկների մի ուսումնարան։

***

Շնորհակալութեամբ ստացանք «Դպրոց» ամսագրի առաջին տետրակը։ «Դպրոցը» նուիրել է իրան միայն մանկավարժական գործունէութեանը։ Այդ առաջին անգամն է որ մի հայ պարբերական հրատարակութիւն ընդունում է մի մասնագիտական ուղղութիւն։ Լրագիրները ի հարկէ այդ չեն կարող անել, նոքա պէտք է բազմակողմանի լինեն, բայց և մեր ամսագրներից և ոչ մինը մասնագիտական չէր։ Մասնագիտական մի պարբերական հրատարակութիւն նշան է ժողովրդի մըտաւորապէս զարգանալու ձգտողութեան։—Բոլոր սրտից ցանկանում ենք աջողութիւն հայր Բասամեանցին, ցանկանում ենք որ երիտասարդ վարդապետը շարունակէ նոյն ոյժով և փութեռանդութեամբ իր սկսած գործը... մենք հասկանում ենք որքան դժուար է հեռու որ և է լուսաւորված կենտրոնից, մենակութեան մէջ առաջ տանել այդ տեսակ գործունէութիւն։

***

Տիկին Սիմոնովիչը, որ հիմնել է Թիֆլիսում մանկական պարտէզ և երկու դասատունից բաղկացած ուսումնարան, թողնում է մեր քաղաքը և հեռանում է Ս. Պետերբուրգ։ Մենք լսում ենք որ նորա հիմնած գործը պիտի յանձն առնէ և առաջ տանէ տիկին Ժաբա։—Թիֆլիսի հասարակութիւնը մոռանալու չէ տիկին Սիմոնովիչի եռանդոտ ծառայութիւնները մեր երկրի դաստիարակութեան գործի համար։ Շատերի շնորհակալութիւնները ուղեկից կը լինին դէպի հիւսիս ուղևորվող գիտնահաս մանկավարժուհուն։

***

Պ. Դոկտոր Անդրէաս Արծրունի այս օրերս թողեց Թիֆլիս, գէօլոգիական հետազօտութիւններ անելու նպատակով, թէ Թիֆլիսի, թէ Ելիզավէտպօլի և թէ մասամբ Երևանի նահանգում։

***

Հայր Խարազեանցը կրկին պատասխանել է մեզ «Մեղու Հայաստանի» լրագրում։ Տէր-հայրը հարցնում է մեզ, թէ ինչի Ներսէս կաթողիկոսը չըջեց իր երեսը Ջրպետեանից... ափսոս, որ հայր Խարազեանցը այդ չը գիտէ... այդ այն պատճառով է որ Ներսիսի ժամանակն էլ կային մեր արդեան հոգևորականներին նման ինտրիգաներ վարող հոգևորականներ, որք իմացան սևացնել Ջրպետեանին և նրա բարի անունը Ներսիսի աչքում։—Բացի սորանից, տէր-հայրը ասում է որ «Մշակը» հայհոյում է և իրան վրդովված է ցոյց տալիս... Մարդիս մարմնի զանազան զգայարանները կարող են թէ բնականապէս, թէ անվարժողութենից՝ անզարգացած լինել։ Մէկի աչքը չէ զանազանում գոյների փոքր տարբերութիւնը,—պէտք է շատ զուարթ գոյներ ներկայացնել. միւսի ականջը չէ լսում բարակ ձայները,—պէտք է բարձր խօսել։ Մէկի ուղեղը այնքան զարգացած չէ, որ ըմբռնի լօգիկական, հանդարտ դատողութիւններ ու ապացոյցներ,—պէտք է նրան օրինաւոր կերպով մտրակել, դառն ճշմարտութիւններ ասել, երկար ժամանակ ներգործել աւելի ազդող միջոցներով, քան թէ լոկ դատողութիւնով..

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ

Ապրիլի 15-ին Վիեննայի պատգամաւորների ժողովը, բազմութեամբ 148 ձայնի 21 ձայնի դէմ, ընդունեց Թուկս պատգամաւորի առաջարկութիւնը մի նոր օրէնք հրատարակել՝ Աւստրիայից եզուիտներին աքսորելու համար։ Գերմանիայից աքսորված եզուիտները և լազարիստները, ինչպէս պատմում է „Köln. Zeitg. լրագիրը, մեծ բազմութեամբ փախչում են Թիւրքիա, մանաւանդ Կ. Պօլիս.... Խեղճ հայեր, այդ էր պակաս.... Յուսանք որ մեր հայրենակիցները կընդունեն ինչպէս որ հարկն է այդ ագահ ագռաւներին....

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Նոր զինուորական օրէնքը գերմանական ազգային ժողովում ընդունված լինելուց յետոյ, ընդունվեցաւ ապրիլի 25-ին և մամուլի մասին նոր օրէնքը։ Այդ օրէնքի մասին ուրիշ անգամ կը խօսենք ընթերցողներիս հետ։ Ապրիլի 27-ին փակվեցաւ գերմանական պարլամենտը (ազգային ժողովը) և կայսրը իր ճառի մէջ յայտնեց որ համոզված է թէ Գերմանիան կը զարգանայ խաղաղ և առաջադէմ ոգով և որ նրա այդ զարգացումը գրաւական կը լինի Եւրոպայի խաղաղութեան։

ՖՐԱՆՍԻԱ

Գարունքը սկսելուն պէս, Ֆրանսիայում սկսել են նոր ուխտագնացութիւնները։ Այս օրերս մօտ 3000 ուխտաւորներ ուղևորվեցան Տօզօն անուանված ուխտատեղի։ Կղերականութեան ազդեցութիւնը Ֆրանսիայում բոլորովին կուրացրել է ժողովրդին։ Իւրաքանչիւր ուխտատեղի ունի իր լրագիրը։—„Le Francais“ լրագիրը հաղորդում է, որ Մէրմիլիօ եպիսկոպոսը, որ աքսորված էր Ժընեվից, նորից յետ եկաւ Ֆէրնէ ամրոցը։ Ժընեվի ազնուականները, որք կազմում են կղերական կուսակցութիւնը, մեծ պատւով ընդունեցին խաւար պապութեան ներկայացուցչին։

ՍՊԱՆԻԱ

Քաղաքական լուրերը Սպանիայից շարունակում են հակասող լինել։ Ամենակատաղած պատերազմը շարունակվում է կարլօսեան կուսակցութեան և տէրութեան զօրքերի մէջ։ Վերջին հեռագիրը հաղորդում է, որ տէրութեան զօրքերը մտել են Բիլբաօ քաղաքը ապրիլի 26-ին, իսկ միւս օրը մտաւ քաղաքը և ինքն մարշալ Սէրրանօ։ Կարլօսեան զօրքը անկարգութեան մէջն է և ցրվում է։

ԻՏԱԼԻԱ

Հռոմի պապը այս օրերս ընդունեց Հէրբէրտ տիկնոջը շօտլական և իրլանդական պատգամաւորներով։ Տիկինը ներկայացրել է նորին սրբութեանը 90,000 ֆրանկ, որ հաւաքել են պապի համար Անգլիայի աղքատ աղջիկներ իրանց աշխատանքի խնայողութենից։ Այդ գումարի փոխարէն նորին սրբութիւնը իր օրհնութիւնն է ուղարկել անգլիական ջերմեռանդ աղջիկներին և գովել է անգլիացիներից շատերի ձգտումն վերադառնալ կաթոլիկ [illegible] եկեղեցու ծոցը... Անդադար գալիս են պապի մօտ ուխտագնացներ և ուխտագնացուհիներ, մանաւանդ Ֆրանսիայից։ Իտալական տէրութիւնը համբերում է այդ բանիը, գիտենալով որ խեղճ պապը տխուր կեանք է անցկացնում այն ժամանակից երբ իր աշխարհական գահը կորցրել է։ Թող այդ խաղալիկներով զուարճանայ կաթոլիկութեան պառաւ կիսաստուածը.... Կուզենայինք իմանալ, պապը որ իրան Քրիստոսի փոխանորդ է համարում երկրիս վրա, ինչպէս չէ մտածում որ նա Քրիստոսի գաղափարի դէմ է վարվում ծախսելով իր օրհնութիւնը 90,000 ֆրանկով... Ուխտագնացների առջև պապը կարդաց մի ճառ, որտեղ նզովեց այն տէրութիւնները, որք հալածում են կաթոլիկ հոգևորականներին.... Բայց XIX դարում ոչ նզովք, ոչ օրհնութիւն գին ունեն....

ԱՆԳԼԻԱ

Անգլիական „Quarterly Review“ ամսագիրը, որ պահպանողական կուսակցութեան օրգանն է, նորերումս հրատարակեց մի յօդված „Գերմանիայի պատերազմ Հռոմի հետ“ վերնագրով, որտեղ պարզապէս ցոյց է տալիս իր կատարեալ համակրութիւնը Գերմանիային և նրա տէրութեանը Հռոմի դէմ բռնած անխնայ պատերազմի առիթով։ Անգլիան, ասում է յօդվածը, չէ կարող այդ պատերազմի չէզոք ակնատես լինել՝ նա ինչպէս համակրում էր Գերմանիայի վերանորոգող շարժմանը XVII-որդ և XVIII-որդ դարում, նոյնքան պիտի համակրէ և XIX-որդ դարի նրա

ազատ կրօնական շարժմանը։ — Ապրիլի 22-ին Անգլիայի Րուբի Ս. Էդմունդս վիճակում, որ երկրագործական մի վիճակ է, տեղի ունեցաւ կալուածատէրերի և ֆերմերների մի հրապարակական ժողով, մշակների անբաւականութիւններին և նախօդաւշակլի աշխատանքի դադարմանը առաջն առնելու համար։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Բժամինները ասում են որ Գերմանիայում լրագրութեան ազատութիւն չը կայ. . . Ահա ձեզ օրինակ ինչպէս մի կղերական Գերմանական լրագիր, որ հրատարակվում է Հայդելբերգում „Pfaelzer Bote“ անունով, խօսում է Բ ի ս մ ա ր կ ի հիւանդութեան մասին՝ „Ներկայ դարու ամենասարսափելի մարդը կարծես թէ մօտենում էր դժոխքին,—և մենք աւելի ազատ սկսեցինք շնչել. . . անդունդը բերանը բաց արած, ախանջում էր իր զոհը։ Բաւական երկար ժամանակ մենք վկայ էինք ամենավայրենի կամայականութեան, թող ծառաները տօնեն իրանց կիսաստուածի վերջին ծնունդեան օրը՝ մենք մեզ յանձնում ենք Աստուծու արդար կամքին,—նա կը լսի մեր աղօթքը“։

***

Գերմանիայի և Շվէյցարիայի օրինակին հետեւելով և Լօնդօնում հիմնվել է նորերումս մի ընկերութիւն մեռածների մարմինները այրելու համար։

***

Երեւանից մեզ գրում են, որ այնտեղի թեմական դպրոցի դահլիճում տուել են մի ներկայացում, որի մուտքը եղել է 62 ր. 14 կոպ.։ խաղացողները 30 ր. տուել են ուսումնարանին իբրև դահլիճի վարձ, իսկ մնացորդը գործ են ածել անհրաժեշտ ծախսերի համար։ Միւս նամակով հաղորդում են, որ նոյն ներկայացումը շատ վատ է գնացել և գրուածքն էլ („Սենեքերիմ Բագաւոր Հայոց Վասպուրականի“ հեղ. Գուլամիրեանց) զուրկ բոլոր բեմական արժանաւորութիւններից։

***

Մինչև ներկայ ամսոյս վերջը դուրս կը գայ մամուլի տակից պ. Րաֆֆիի „Փունջի“ երկրորդ հատորը, որ պարունակում է իւր մէջ վիպասանութիւնները՝—ա. Անմեղ վաճառք, բ. Տնային փեսայ, գ. Ուխտեալ Միանձնուհի, դ. Հարեմ. ե. Սառա (բանաստեղծութիւն). զ. Ղուլլուքանի (առասպել.) գինն է 1 րուբ. 50 կոպ. կը ծախուի «Մշակի» խմբագրատանը։ Օտարաքաղաքացիների համար գինը մի և նոյն է։

Պ. Րաֆֆին խնդրում է այն պարոններից, որք յանձն են առել զանազան քաղաքներում „Փունջի“ առաջին հատորի տարածելը, ուղարկել ծախուածների առձեռն եղած արծաթը, որպէս զի նա կարենար ունենալ երրորդ հատորի տպագրութիւնը սկըսելու։

***

Պ. Փ. Վարդանեանը գրում է մեզ՝ կովկասի հայերին քաջ յայտնի Մելքիսեդեկ Գարեգին Մուրադեան վարդապետը, աւարտելով իր ճանապարհորդութիւնը Մօլդօվալաքիայի, Ունգարիայի և Աւստրիայի մէջ, այժմ Զվիցերիայի և Իտալիայի վրայից վերադառնում է Երուսաղէմ,—Երուսաղէմի վանքը մտադիր է իւր վարժարանի համար Ժընեվի գպրոցներում ընդունված ամենայն տեսակ գործիքներ և դասագրքեր գնել։

***

Այս օրերս վախճանվեցաւ Միւնխէնում երևելի գերմանական նկարիչ, պ. Կ ա ու լ բ ա խ։ Անգութ խօլէրան խլեց նորան արհեստական աշխարհից։ Կաուլբախը երևելի էր պատմական և կրօնական բովանդակութեան պատկերներով։ Մանաւանդ նըշանաւոր են նրա նկարչութիւնները Ռէֆօրմացիայի զանազան անցքերից, նոյնպէս և ազգային գերմանական լեգէնդներ ներկայացնող ստեղծվածները։ Կաուլբախ ազգային նկարիչ էր, ինչպէս Վագնէր ազգային երաժիշտ է։

***

Անցեալ տարի ուղարկվեցաւ Եկատերինօսլաւ քաղաքից դէպի Թիֆլիս 50,000 րուբլի գումար։ Յանկարծ այդ գումարը անհետացաւ և կարծում էին որ նա կորաւ Թիֆլիս հասնելուց յետոյ։ Բայց այժմ յայտնվում է որ գողը եղել է Եկատերինօսլաւի փօստի մի նամակաբեր, որ մըխեց արդէն այդ գումարից մօտ երկու հազար րուբլ, իսկ մնացած 48,770 գտնվեցաւ փօստի գաւթումը թաղած։

***

Գերմանական „Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt“ պարբերական հրատարակութիւնը (№ 3) տպեց քանի մի գէօլօգիական տեղեկութիւններ պ. դօկտոր Տ ի ց է ի Պարսկաստանից։ Պարոնը անցեալ տարի անցաւ Թիֆլիսի միջով դէպի Պարսկաստան։ Նրա հետազօտութիւններին նայելով, Ալբուրս սարերի մէջ գտընվում են ե ր կ ա թ ի, ք ա ր ա ծ ո ւ խ ի և այլ հանքերը։

"Կլովիս արքայն և Թիկուլֆ ոսորդը" (Թարգմանութիւն։ Գինն է 40 կ.—առանց փօստի ծախսով)

և

«Դաւի դառաբայ» գիւղական Թատրոն չորս գործողութեամբ։ Ղազախու կեանքից։

(հեղինակութիւն։ Գինն է 40 կ.—առանց փօստի ծախսով)։

Մի քանի երիտասարդներ ունենալով պատրաստի այս գրքերը խնդրում են Հայազգի պարոններին, որ իւրեանց նիւթական նուիրատվութեամբ օգնէին սոցա տպագրվելուն։ Վերոյիշեալ երիտասարդների դիտաւորութիւնն այն է, որ այս գրքերից առաջացած դրամով հրատարակէին հետզհետէ քանի մի գիւղատնտեսական գրքեր։

Այս ազգօգուտ գործին օգնել ցանկացողները կարող են գիմել՝ Տ փ խ ի ս ու մ պ. Ա. Ենֆիաճեանցի և պ. Ս. Վարդանեանի գրավաճառանոցները։ Ե ր և ա ն ո ւ մ՝ պ. պ. Յովհ. Պապեանին և Աբգար Գուլամիրեանին։ Ա խ ա լ ց խ ա յ ու մ. պ. պ. Գարեգին Ղազազեանին և Պօղօս Քաթանեանին։ Ղ ա զ ա խ ո ւ մ՝ (Քարվան-սարայ գիւղում) պ. պ. Մովսէս Սիմէօնեանցին և Գրիգոր Ղազումեանցին։ Ա լ ե ք ս ա ն դ ր ա պ օ լ ու մ՝ պ. պ. Յով. Եսայեանին և Ղ. Աղայեանին։ Կ ո զ ք ո ւ մ պ. Պետրոս Դաւթեան Հայկազունուն։ Ա խ ա լ ք ա լ ա ք ո ւ մ՝ արժ. Խորէն քահանայ Բարսեղեանին։ Գանձակում՝ պ. Կարապետ Տէր-Ներսէսեանին։

Ապահովութեան ընկերութիւն.

„ԽԱՐԻՍԽ“ („ЯКОРЬ“)

Մոսկվայում.

Ամբողջապէս մտցրած հիմնական գումարը 2,500,000 ր.

Վարչութիւն.

Նախագահ. Ե. Ի. Բառանօվսկի

Դիրեկտորներ: Ե. Ի. Բիսկուպսկի. Կ. Կ. Բանզա. Ն. Ի. Իլին. Ն. Ա. Սերիկօսով.

Լիազօր կառավարիչ Դ. Ա. Սենկօվիչ.

Ընկերութեան Թիֆլիզի գործակալութիւնը բացուած է ապրիլի 9-ին և ընդունում է.

1) Ապահովութիւն կրակից ամեն տեսակ շարժական և անշարժ կայքի։

Ընկերութիւնը վարձատրում է բոլոր առաջացած վնասները հրդեհից, որոնք պատահում են անբաղդ դիպուածներից, չը բաց առնելով և կայծակից, վարձատրում է նմանապէս և այն վնասները, որոնց կրում են ապահովված կայքերը այն միջոցներից, որոնց գործածելը անհրաժեշտ էին հրդեհը հանգցնելու, կամ նրա առաջն առնելու համար, վարձատրում է նմանապէս ապահովեցնողի կայքը ազատելու ժամանակ առած անհրաժեշտ ծախսերը, ընկերութեան կանոնադրութեան համեմատ։

2) Ապահովութիւն տրանսպորտների ամբողջ Ռուսաստանի և Եւրօպայի ճանապարհների վրա։

Ապահովութիւնը սկսվում է ապրանքի ճանապարհի վրա ընդունելու րոպէից և վերջանում է նրան ստացողին նշանակուած տեղը յանձնելուց յետոյ։

Ընկերութիւնը պատասխանատու է նմանապէս տրանսպօրտների ճանապարհին գողանալու և կորչելու համար առանձին պայմաններով։

3) Ապահովութիւն գումարների (կեանքի) և մուտքերի։

Պրեմիայի գնահատութիւնը աւելի ցածր է, քան թէ ուրիշ ընկերութիւնների մէջ. բժշկի վկայելու և ուրիշ ծախսերը—Ընկերութիւնն ինքն է յանձն առնում։

4) Կարճ ժամանակից յետոյ կը մտցուի ապահովութիւն ցանքերի ԿԱՐԿՏԻ ԽՓԵԼՈՒՑ։

Գործակալութեան գրասենեակը գտնվում է Երևանեան հրապարակի վրա, քաղաքային շինութեան տան մէջ, Թ ի ֆ լ ի զ ո ւ մ։

Ագենտներ՝ Խ. Խ ա չ ա տ ո ւ ր ե ա ն և Յ. Տ է ր-Գ ր ի գ ո ր ե ա ն։

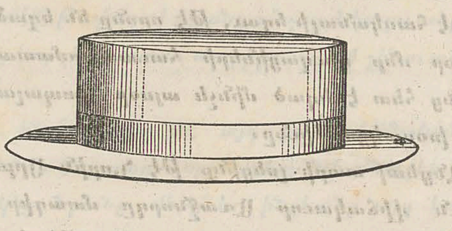

Գանօվսկի փողոցում, Թիֆլիզի Առևտրական Բանկի վերև, Միրզոևի տան մէջ նոր բացուած զանազան տեսակ շլեապների մագազինում ստացուեցան ՓԱՐԻԶԻՑ մեծ քանակութիւն ամառային շ լ ե ա պ ա ն ե ր ի և գ լ խ ա ր կ ն ե ր ի։ Շլեապներ՝ ցիլինդր, յարգեայ, զանազան տեսակ և գոյնի՝ պարուսինի, ալպակի և ապրեշումի, թէ երեխանց և թէ մարդկերանց համար։ Ստացուեցան նմանապէս մարդկերանց համար զանազան տեսակ փեղեցիկ և լաւ հովանոցներ (զօնտիկներ) և գալուստիկներ։ Կանանց համար ստացուեցան կորսետներ, թևանոցներ (րուկավչիկի), կըծկալներ (մանիշկի), փողպատներ (գալստուկ) վերջապէս կանանց տուալետի մանրամասների բոլոր սեպհականութիւնները։

Անուշահոտութիւնների (պարֆիւմրի) ամեն տեսակները կան։

Վերոյիշեալ բոլոր ապրանքները ծախվում են շատ էժան գնով։

Քահանաների համար ստացուել են առանձին տեսակ շլեապներ 1 ր. մինչև 3 րուբլ գնով։ 1 (3)

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

Մամուլի տակից դուրս եկաւ „ՆԻՏՈՒՇԵՒՍԿՈՒ ԹՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ“ առաջին մասը հայ լեզուով։ Աշխատասիրութիւն Մարտիրոսի Սիմէօնեանց։

Ծախվում է պ. Վարդանեանցի և ընկ. գրավաճառանոցում և „Մեղուի“ խմբագրատանը։

Գինն է 60 կ., 10 հատ գնողների համար 55 կ. 100 հատ գնողներին 50 կ.։

2 (3)

Բացուեցաւ գինու ԿԱԽԵԹՈՒ ԳԻՆԻՆԵՐԻ մառան իշխան Ռաֆայել և Յօվսէփ ԷՐԻՍԹԱՎՆԵՐԻ և կախեթու այլ կալուածատէրերի այգիներից. գինը մէկ բուտիլկայի համար 20 կոպ. մինչև 1 ր. 50 կ., առանց ամանի։

ՎԵԴՐԱՆԵՐՈՎ առնողներին 10 % զիջումն է լինում։

Ծ ա ն օ թ ո ւ թ ի ւ ն. Այս զիջումն չէ վերաբերում այն գինիներին, որոնց բուտիլկան արժէ 20 և 30 կոպ.։

Մառանը գտնվում է Թիֆլիսում, Սեմինարիայի տակը։ 2 (3)

ՄԱՅԻՍԻ 2. Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Յ Ց ԹԻՖԼԻՍ. 1874.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Մայիսի 1-ին)	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպրիալ). .	5	97
Բամբակ Երևանու (հին սերմից . . .	4	20
„ Ամերիկայի սերմից	5	80
Բուրդը թաչի . . .	6	
թարաքամի . .	3	80
Շաքարը ռսի (բրօցկու)	8	
„ միւս տեսակը .	7	80
„ զագրան, տրանգիտ . . .	4	95
„ մաքսը վճարած	8	10
Շաքարաւազը Ռսի . .	6	60
Ղահվա Լիվանի լաւը . .	18	50
„ Մօկօ շատ լաւը	20	50
„ Մարտինկօի ցածր	16	50
Ալիւրը Երևանի . . .		90
Ալիւրը Գեանջու հասարակ . . .	1	
„ Շորագեալու . .	1	
Գարին	„	60
Մոմ	11	
Փոխանակագիր Պօլսի	6	65
„ Գավրէժի	4	60
Լօնդօնի կուրսը (Օդեսայի վերայ) 1 լիրան արժ է. .	7	17
Մարսէլ և Փարիզ 350 ֆր. արժ է.	100	

ՓՕՍՏ

Ռուսաստան և Արտասահման ամեն օր։

Երկուշաբթի
Երևանի գաւառ, Քութաիս, Ջէրնամօրի վիճակ, Սուխում։

Երեքշաբթի
Բագու, Գանձակ, Դաղստանի նահանգ (թեթև փօստը)։

Զորեքշաբթի
Քութաիս, Ալէքսանդրապօլ, Ախալցխա։

Ուրբաթ
Երևան, Քութաիս, Նուխի Զաքաթալ, Ախալցխա։

Շաբաթ
Բագու, Գանձակ (ծանր փօստը)։

	կոպ.
Բաց նամակը աժէ. .	5
Ռուսաստան նամակը	10
Գերմանիա, Աւստրիա	10
Ֆրանսիա. . . .	13
Անգլիա	14
Շվէյցարիա . . .	14
Թուրքիա (Կ. Պօլիս .	20
Թուրքիա (ցամաք) . .	20
Իտալիա	16
Ամերիկա	28
Պարսկաստան . . .	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թ ի ֆ լ ի ս ի ց մինչև Փ օ թ ի (ճանապարհորդների գնացքը) 8 ժամին 18 րոպէ առաւօտեան։ Մինչև Ս ու ր ա մ (խառն գընացքը) երեկոյեան 8 ժամ. 17 րոպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից . .	8. 18	8. 17
Մցխէթ . . .	9. 18	10.
Գօրի. . . .	11. 39	1. 43
Սուրամ. . .	1. 52	4. 30
Քութաիս . .	7. 55	
Փօթի. . . .	11. 27	

	առաւօտ.
Փօթիից . .	7. 38
Քութաիս . .	10. 12
Սուրամ. . .	4. 57
Գօրի. . . .	7. 23
Մցխէթ. . .	9. 52
Թիֆլիս. . .	10. 49

Թիֆլիս գալիս է ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին 49 րոպէ։

Տ ե ղ ե ր ի գ ի ն ը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ .	90	68	38
Գօրի. .	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ .	5. 22	3. 92	2. 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի . .	13. 1	9. 75	5. 42

ՀԵՌԱԳԻՐ

Քսան բառից կազմված հեռագիրը աժէ՝

	Ր.	Կ.
Ալէքսանդրապօլ .	1	
Ախալցխա . .	1	
Աստրախան . .	2	
Բագու	1	
Գանձակ . . .	1	
Գօրի. . . .		50
Երևան	1	
Շամախի. . . .	1	
Կօջօր		50
Քութաիս . . .	1	
Մօզդօկ. . . .	1	
Մօսկվա. . . .	2	
Ս. Պետերբուրգ .	3	
Հին Նախիջևան .	1	
Նոր-Նախիջևան .	2	
Նիժնի-Նօվգօրօդ	2	
Փօթի.	1	
Աւստրիա . . .	2	75
Անգլիա. . . .	3	75
Գերմանիա . . .	2	63
Թիւրքիա (Եւրօպ)	3	
„ (Փօթիով)	3	75
Ֆրանսիա . . .	3	50

ՓՕՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թ ի ֆ լ ի ս ի ց Վլադիկավկաս ամեն օր՝ ամառը 6 ժամին կէս օրից յետոյ իսկ ձմեռը 4 ժամին։

Թ ի ֆ լ ի ս ի ց Պիատիգօրսկ, Ստավրապօլ և Րօստով՝ հինգշաբթի և շաբաթ օրերը 6 ժամին առաւօտեան։

ՆԱՒԵՐ

Օ դ է ս ա յ ի ց Փօթի (ամառը) նաւը դուրս է գալիս հինգշաբթի օրերը ժամը 2-ին կէս օրից յետոյ։

Փ օ թ ի ի ց Օդէսայ՝ կիրակի 6 ժամին կէս օրից յետոյ։

Օ դ է ս ա ի ց Փօթի (ձմեռը) հինգշաբթի օրերը 3 ժամին։

Փ օ թ ի ի ց չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան։

Փ օ թ ի ի ց Կ. Պօլիս նաւը դուրս է գալիս կիրակի առաւօտները։

Կ. Պ օ լ ս ի ց Փօթի կիրակի առաւօտները։

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Երթեւեկ հիւանդների համար գտնվում է Ս. Նշան եկեղեցու մօտ Եագօր Ղարաչևի տանը և բաց է ամեն օր հիւանդների ընդունելութեան համար առաւօտը 9 ժամից մինչև 1 ժամը։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄՈՒԶԷՈՒՄ

Բաց է Ե ր ե ք շ ա բ թ ի. Ո ւ ր բ ա թ և Կ ի ր ա կ ի օրերը, առաւօտը 10 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը.

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Բաց է ամէն օր, բացի կիրակի և տօն օրերից 12 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ

(Ապրիլի 19-ին)

Լ օ ն դ օ ն մի րուբլ աժէ $33^{13}/_{16}$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս)։

Փ ա ր ի զ մի րուբլ աժէ $356^{1}/_{4}$ սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ)։

Առաջին 5% փոխառութեան տոմսակ	168
Երկրորդ	$164^{1}/_{2}$
5% բանկի տոմս. 1 շրջանի	$97^{5}/_{8}$
„ „ „ 2 „	$97^{1}/_{2}$
„ „ „ 3 „	—

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—Աստրախան. — Գ. Ս. Նորից ուղարկեցինք «Մշակի» № 10.

—Թ ի ֆ լ ի ս. Անյայտ ումն։ Ձեր յօդվածը տպելու չենք։ Եթէ դուք աշխարհական էք, ձեզ ներելի է «Մշակին» համակրել, բայց եթէ կեղծեալ անուան տակ մի հոգևորական է թաքն կացրած,—այդ ձեզ աններելի է՝ մինչ «Արարատ» ամսագիրը ձեզ չէ համոզել որ «Մշակը» և նրա խմբագիրը, ազգին և եկեղեցուն վնասակար են. . . .

—Կ. Պ օ լ ի ս. «Մանզումէի էֆքեար» լրագրի խմբագրութիւն. Ձեր թերթը դարձեալ չենք ստանում.

—Ե ր և ա ն. Պարոն Փոքր Մասիս։ Սովորէք վայել կերպով գրելու։ Մենք չենք կասկածում որ ձեր գրածը ճշմարիտ է, —բայց այնու ամենայնիւ տպել չէ կարելի։

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 1 Мая 1874 г.
Մէլիքօվի և ընկ. տպարան
Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ